

Ukininkas

Prekė laikraščio:

Prusuose ir i Austriją 21/2 auks.
i Ameriką ir i kitas svetimas
žemes 4 auks.
i Rusiją (kuvertuose) 5 rubl.

LIETUVOS

UKININKŲ LAIKRAŠTIS.

Prekė apgarsinimų:

Už eilutę smulkaus
rašto arba už jos vietą per
pusę puslapio 60 feningių.

ĮSEINA KAS MĖNESIS VIENĄ KARTĄ.

Maskolių valdžia ir žmonės.

Nesenei išėjo lenkiškoj' kalboj' knyga su „slaptais dokumentais maskolių valdžios“. apimančiais reikalus valdymo Lenkų Karalystės. Prie tų dokumentų priguli raštas, arba t. v. memorijalas, Varšavos Generalgubernatoriaus Imeretinskio už 1897 metus, paduotas ciecoriui pradžioj 1898 m., du protokolai komiteto ministerių, kuriems ciecorius liepė peržiūrėt tą raštą, ir reikalingi paaiškinimai kanceliarijos Ministerių Komiteto. Iškraštų memorijalo yra surašyti patėmijimai paties ciecoriaus.

Iš slaptų dokumentų galima aiškiai matyt, kaip yra valdomos svetimos tautos Maskolijoje, kaip žiuri augštesnėji valdžia ant žmonių reikalų, apie ką ji daugiausiai rupinasi, ką ketina daryt ir tt.

Memorijalas Imeretinskio pasidalina i dvi dalis: pirmoj dalyj yra kalbama apie šalies valdymą apskritai (administracija šalies arba politika), o antroj dalyj — apie valdymą visokių atskyrių šalies reikalų.

Kalbėdamas apie šalies valdymą Imeretinskas apreiškia, kad valdžia turi eiti senovės keliu — turi „po senovei rupintis vienyti lenkiškus pakraščius su viešpatystės centru“ (viduriu), t. y. teip valdyti, kad pakraščiai ne tik liktų po maskolių valdžia, bet da susilietų galutinai su Maskolija ir mekad ne svajotų apie atsiskyrimą nuo Maskolijos.

Bet kaip galima suvienyti Lenkiją su Maskolija?

Ikšiol valdžia, bijodama maišto, vartojo ypatingai prievartos įrankius ir, pasiremddama ant galybės savo kariumenės, spaudė ir persekiojo lenkus, bet toks budas valdymo (politika) Imeretinskui nepatinka. „Jeigu mes, sako Im., po senovei žiurėsime ant Lenkijos, kaip ant šalies, pilnos maištininkų, kuriuos galima ir reikia naikinti vieninteliai tik su pagelba aštrių įstatymų ir prispaudimų

(represijos), tuomet neužsitikėjimas ir priešingumas lenkų priešais valdžia ne tik nesi-mažys, bet da daugiau augš: *Savo viešpatavimą valdžia gali remti tik ant vienu valščionių*, nėra iš visų Lenkijos gyventojų jie yra tankiausiai ir nuolankiausiai su valdžia. Bet ir tas „vienintelis valdžios paramas“ nėra teip tvirtas ir ištikimas kaip valdžia tiki. Valdžia tiki, kad valščionys yra ir bus visuomet jai ištikimais ir dėlto *per 20 suviršum metų nieko gero žmonėms ne darė*. Norint atliuosuodama nuo baudžios valdžia prisiviliojo prie savęs valščionis, ir valščionys buvo už tai valdžiai dėkingi, bet reikia atsiminti, kad dėkingumas su laiku eina silpnyn ir kad valdžia, norėdama igyti žmonių meilę, turi rupintis ne tik apie materiališkus jų reikalus, bet ir apie dvasiškus. Valdžia turi parodyt žmonėms, kad visas žmonių buvis rupi jai, kad ji visuomet prisirengus yra paduoti žmonėms ranką pagalbos ir visuomet išklauso jų teisingus prašymus. Jeigu teip nesiels valdžia, tuomet ji lengvai gali nustoti vienintelio tvirto pamato savo galybės.

Nesirupinant valdžiai apie valščionis, pradeda rupintis apie juos neišikimi valdžiai žmonės, kurie stengiasi ikvėpti žmonėms dvasią tautystės, neapykantos priešais valdžią, pasitikėjima ant grąžinimo laisvos Lenkijos ir tt. Norint platinimas (propagandas) tokio mokslo da nepadarė daug pikto, bet be abejonės jis gali pasidaryti dideliai pavojingu, jeigu valdžia po senovei kovos priešais jį tik su policijos ir persekiojimo (represijos) įrankiais, o ne pasirupins apie prašalinimą tų priežasčių, kurios prirengia dirvą propagandos sėklai.

Vėlydamas valdžiai laikytis švelnės ir žmoniškesnės politikos, Imeretinskas elgiasi labai atsargiai ir, tarytum bijodamas išsokti ciecoriui ir ministeriams, jis priduria, „kad prie politiškų jausmų Lenkijos gyventojų šiandien da neatėjęs laikas tokioms atmainoms įvesti, kad reikia esą palaukti, koliaik ne ataus politišką lenkų

karštis, kad esančias tvarkas jis ne ketinąs griauti.“

Tokiu būdu Im. nusileidžia vėl sulyg išmanymui savo draugų, kurių politiką buvo pradėjęs peikti.

Antrojo dalyje savo memorjalo Im. perkrato klausymus valdymo svarbesnųjų šalies reikalų. Prie tų reikalų priguli reikalai bažnyčių, apšvietimo ir ištekliaus arba t. v. ekonomiškų reikalai. Apie visus tuos reikalus pakalbėsime skyrium.

I.

Bažnyčios, seminarijos ir kunigai.

Perkratydams bažnyčių reikalus Im. išranda už reikalingą daiktą atlikti du darbu: *sustiprinti pravoslavyjos reikalus ir geriau užžiūrėti katalikiškas seminarijas*. Maskolių, neskaitant kariumenės, sako Im., yra apie 497 000; jie maišosi tarpe žmonių svetimos tautos, išpažįtančios katalikišką tikėjimą, o katalikiškas tikėjimas ne tik-ka neužkenčia svetimų tikėjimų, bet da stengiasi praplatinti savo mokslą tarp kitų. Pravoslavų kunigai nestengia apginti pravoslavią nuo katalikystės, ypatingai Liublino, Siedleco ir Suvalkų gubernijose, kur gyvena daug unijotų: pravoslavų kunigams truksta ne tik apšvietimo, bet ir reikalingos valdžios. Dėlto jiems turi ateiti į pagelbą svietiška valdžia.

Nekalbant jau apie neužtektiną apšvietimą pravoslavyjos vadovų, pirmiausiai puola į akis stoka cerkvių ir vargingas jų išrodymas. Prastas žmogus, matydamas gražumą katalikiškų bažnyčių ir iškilmingumą mišių, atšala nuo pravoslavyjos ir ima glaustis prie katalikystės. Norėdama apginti pravoslavus nuo tokių pagundų, valdžia turi daugiau rūpintis apie statymą naujų cerkvių ir apie prigulintį jų papuošimą. Trokšdams sustiprinti pravoslavyjos reikalus, Im. prašo valdžios paskirti daugiau pinigų ant statymo cerkvių ir suskubinti pastatymą Soboro (katedros) Varšavoje*). Kalbėdamas apie unijotus, kuriuos valdžia vadina „priešgyniais“ Im. sako, kad jie kitąsyk būvę pravoslavais ir tik per uniją pakrypę į katalikystės pusę, taip juog dabar jie yra pravoslavais tik ant rašto. Norėdamas palengvinti dalį tų nelaimingų, Im. velyja įvesti teisingesnę tvarką, pagal kurią dalis buvusių unijotų galėtų but priskirta prie katalikystės.

Teip.
(cieco-
riaus
žod-
žiai.)

Bu-
tinai.

Teip
ir
bus.

As
ant to
ne-
tinku.

Lenkų karalystėje budavo paskirta valdžios po 100 000 rub. kas metis, bet paskutiniame laike per 7 metus išleista buvo tik 20 000 rub., t. y. 3 syk mažiau, ne kaip kitais metais.

Ant statymo cerkvių Vakariniame Krašte ir Lenkijoje valdžia paskiria kas metis po 350 000 rub. Be to tarpe 1890—1897 m. ant sušelpimo to reikalo buvo reikalaujama nuo valdžios da 3 milijonų rublių.

Ant Soboro surinkta buvo 500 000 rub. aukų. Pagal apskaitymą Soboras kaštuosęs 2 700 000 rub. Tai-gi valdžiai reikia pridėti iš viešpatystės kasos 2 200 000 rub. Su klausymu bažnytiniu suriša Im. taip-gi veikimą katalikiškos dvasiškijos. Padėjimas katalikiškos dvasiškijos Lenkų Karalystėje, sako Im., yra labai neparankus. Kaslink tikėjimo dalykų ji priguli nuo savo dvasiškos valdžios, t. v. Rymo kurijos, esančios toli nuo Maskolijos rubežių. Vėsdami savo gyvenimą pagal pamokslus Rymo kurijos, suvis neprigulinčios nuo Maskolijos valdžios, katalikiška dvasiškija atsiskiria nuo Maskolijos kaipo kita viešpatystė („viešpatystė - viešpatystėje“).

Bet kunigai, sako toliaus Im., turi atkreipti ant savęs valdžios akis ne tik kaipo vadovai katalikystės, bet taip-gi kaipo vadovai lenkystės. Katalikystė Lenkijoje eina greta su lenkyste.

Tarnavimas Dievui yra konuo-stipriausias susirišęs su kova už tautiškas ir politiškas tiesas lenkų, gyvenančių po Maskolijos valdžia. Priežasties tokio apsigėjimo kunigų yra pirmiausiai ta, kad kunigai yra kilę ypatingai iš vidutinio, pusiau apšviesto ir priešingo valdžiai, luomo, o antra, kad pačios seminarijos ne tik ką ne išnaikina priešingos valdžiai dvasios, bet da sustiprina tą dvasią.

Kad seminarijos su jų vadovais yra neištikimos, tai parodo ne tik dvasia kunigų, apleidžiančių seminarijas, bet ir toki atsitikimai, kaip ana uždarymas Kielco seminarijos. Valdžia trokšdama susilpninti negeistiną palinkimą katalikiškos dvasiškijos su dideliu vargu per tarpininkystę popiežiaus išsikalbėjo sau tiesą ne tik įvesti į seminarijas išguldymą maskoliškų dalykų (kalbos, raštų, istorijos) bet ir prižiūrėti, kad tas išguldymas būtų atliekamas prigulintčiai. Bet ta nauja tvarka ne atnešė tų vaisių, kurių valdžia troško: valdžios pasiuntiniai ap-lanko seminarijas tik per egzaminus (syki

*) Iki 1890 metų ant statymo cerkvių.

per metus) ir jų balsas suvis ne trukdo seminarijas mokslų. Tokios tvarkos suvis neužtenka seminarijoms užžiūrėti. Reikia neatleistinai stengtis sugriauti tą sieną, kuri da ir dabar uždengia nuo viešpatystės valdžios visą mokymą ir auginimą jaunuomenės seminarijose. Butinai reikalinga, kad valdžios pasiuntiniai kiekviename laike galėtų lengvai įeiti į seminarijas ir galėtų daboti ir užžiūrėti ne tik išguldymą maskoliškų dalykų, bet ir tai, kad auginimas jaunuomenės seminarijose ne būtų vedamas priešingoje valdžiai dvasioje. Kolaik ne atliksime šito reikalo, toliok mes nestengsime kovoti priešais politiškąs užmačias persiskusias lenkiška Dvasia katalikiškos Dvasiškijos.

Zi-
noma.
Suvis
teisi-
singa.

Teip.

Iš protokolo Komiteto ministerių teipgi galima patirti daug akvyų žinių apie bažnytinius reikalus. Ministeris Vidaus Dalykų Goremikinas paaiškino, kad jau nuo senai valdžia rupinasi užvesti kontrolę ant seminarijų. Da pradžioj penktos dešimtys metų ciecorius Mikalojus paliepė sustatyti katalikiškoms seminarijoms įstatus, pagal kuriuos seminarijos patektų po užžiūrėjimu valdžios. Bet įstatų negalima buvo greit įvesti į seminarijas, ir seminarijos po senovei tebe pasiliko po užžiūrėjimu viernų vyskupų.

Kad geriau užžiūrėti dvasišką katalikų akademiją, 1842 m., valdžia perkėlė ją iš Vilniaus į Peterburgą. Neužilgo po lenkmečiui (1864 m.) išėjo paliepimas apie budą mokymo vaikų Lenkijoje ir viršininkams direkciją liepta buvo lankyti visas mokyklas savo direkcijos. Tas paliepimas turėjo, žinoma, lytėtis ir seminarijų, bet tarp Lenkijos vyskupų pakilo toks pasipriešinimas, kad negalima buvo įvesti tuos įstatus į seminarijas. Pirmiausiai seminarijų įstatai buvo įvesti Vakariniame Krašte. 1869 m. išleistas buvo Augščiausias paliepimas, pagal kurį mokyklų valdžia turėjo pributi prie egzaminų iš gudiškų dalykų (kalbos, literatūros ir istorijos) ir igijo dagi tiesą trukdinti perėjimą mokintinių iš žemesnio kurso į augštesnį. Dvasiška katalikų valdžia ne trukdė to darbo ir dabar ne trukdo. Daug sunkiau buvo atlikti tą reikalą Lenkijoje. Po revizijai seminarijų, 1876 m., valdžia norėjo įvesti į Lenkijos seminarijas Mikalojaus įstatus, bet ne buvo galima umai tai padaryti; derybos su dvasiška valdžia tęsėsi nuo 1879 iki 1882 m. ir pasibaigė tuom, kad valdžia igijo tiesą užtvirtinimo

seminarijų administracijos ir mokintojų ir galėjo įvesti į seminarijas išguldymą maskoliškų dalykų. Norint sutarime buvo teipgi paminėta, kad valdžia turi tiesą užžiūrėti seminarijas, bet ne buvo paaiškinta, kaip reikia suprasti tą užžiūrėjimą, ir dėlto, kada viršininkai direkcijos norėjo užvesti ant seminarijų savo kontrolę, tuomet daugumas vyskupų pasipriešino. General gubernatorius Gurko pateisino pasipriešinusius vyskopus, sakydamas, kad *užžiūrėjimą seminarijų negalima pavesti sauvalei direkcijos viršininkų, juo, kad ne galima tikėtis naudoti iš tokių lankymų nė dalyke įkvėpimo klierikams didesnės apykantos svetimų tikėjimų, nė dalyke įkvėpimo nuolankumo priešais valdžią.* Gurko tik velijo valdžiai įvesti į seminarijas užžiūrėjimą vieno tik išguldymo maskoliškų dalykų. Bet ant šito valdžios patarimo atkreipė valdžia akis tik tuomet, kada buvo uždaryta Kelco seminarija (1895 m.) dėl susekimo tarpe mokintinių ir mokintojų priešingos valdžiai dvasios. Ministerija Vidaus Dalykų susitarus su ministerija apšvietimo ir su Varšavos General-gubernatorium išprašė nuo ciecoriaus išleisti tokį paliepimą, koks buvo išleistas Vakariniame krašte. Pakilo vėl trukšmas tarpe vyskupų ir buvo nusiūsta daugybė prašymų ant ciecoriaus vardo. Bet jų prašymai liko be atsakymo ir reikėjo tik sustabdyti priėmimą klierikų į seminarijas. Teip stovint dalykams atėjo į pagelbą popiežius Leonas XIII. Derybos su dvasiška valdžia ant galo pasibaigė 1897 m., ir maskolių valdžiai buvo daleista užžiūrėti išguldymą maskoliškų dalykų, bet popiežius Leonas XIII. pats prašė, kad tas užžiūrėjimas ne trukdintų perėjimo klierikų iš žemesnio kurso į augštesnį. Po ilgam mąstymui valdžia ant galo sutiko ant to, bijodama, kad jos užsivertimas nesujudintų žmonių prieš valdžią. Priešgynumas dvasiškijos gali but priežaščia uždengimo seminarijų, bet tai gali atnešti ne geistinus vaisius parapijoms pritruktų kunigų, dvasiški reikalai žmonių būtų neatlikti . . . Tokia betvarkystė bažnyčios, prie kurios priguli 15 milijonų katalikų ne sutinka ir ne gali sutikti su valdžios siekais. Buvo ketinta reikalauti nuo mokintinių, įstojančių į seminarijas, pabaigimo gimnazijos kurso, bet tokia atmaina būtų tik sumažinus skaitlių kunigų, o visgi ne būtų galėjus permainingt kunigų lenkišką dvasią. Toki atmaina veikiausiai būtų galėjus apsunkinti valdžią, nės būtų buvę da sunkiau daboti kunigus.

Pabaigus kalbėt ministeriui Vidaus Dalykų, Im. vėl atkartojo, kad užžiūrėjimas išguldymo vienių tik maskoliškų dalykų ne gali turėti veik nekocio svarbumo dalyke užžiūrėjimo seminarijų, ir pridurė, kad *rupintis apie didesnį apšvietimą katalikiškos kunigijos*, anot žodžių Ministerio Vidaus Dalykų, *da-gi yra negeistina*.

Komitetas išklauses minėtų paaiškinimų ir sutikdamas su žodžiais Pobiedonscevo, Muravjev'o Vittė's, mano, kad išradimas įrankių seminarijoms užžiūrėti turi didelį politišką svarbumą, kad ikiol valdžios vartojami įrankiai ne atnešė nekokių vaisių ir pasielgimas kunigų-lenkų pasiliko tas pats, kaip kitąsyk, kad valdžiai turi rūpėt ne tiek prisiviliojimas prie savęs kunigų, kiek užžiūrėjimas jų ir saugojimas viešpatystės tvarkos ir ramumo, kad, *kolaik ne bus tokio užžiūrėjimo, tolaik*, anot ministerio justicijos (sudu), *negalima bus ramiai valdyt gubernijas Lenkų Karalystės*.

O ką apie užžiūrėjimą seminarijų, tai Komitetas tiki, kad užžiūrėti seminarijas galima ne tik per valdžios pasiuntinius, bet teip-gi per pačią administraciją, kuriai pavesta yra rūpintis apie ramumą šalies, užlaikymą tvarkos, policijos įsakymų ir tt. Administracijos reikalai gali atidaryti kelią į seminarijos vidurį ir tokiu būdu valdžia gali susekti seminarijų slaptą mokslą gal da geriau, ne kaip per savo pasiuntinius. —

Apsvarstęs šitą klausimą Komitetas Ministerių bet-gi ne gali pasakyti, kokių įrankių ypatingai reikia seminarijoms užžiūrėti. Dėlto, pagal patarimą Jo Ciecioriškos Augštybės Didžio kunigaikščio Mikolo sunaus Nikalojaus Komitetas sutaria: sušaukti po vadovystę ministerio Vidaus Dalykų tam tikrą susirinkimą, susidedantį iš ministerių užrubičio dalykų, finansų, tiesos ir apšvietimo drauge su Pobiedonoscevu ir Varšavos General-gubernatorium. Sutarimas to susirinkimo busęs paduotas ciecioriui, kuris pabaigtinai išrišęs klausimą apie užžiūrėjimą katalikiškų seminarijų.

Kregždytėle!

„Pasakykie, kregždytėle,
Kur skrajojai, paukštužėle?
Kur žiemužę žiemavojai?
Ar šaltužio neatbojai?

Kokios šalys, koki žmonės
Tave laikė iš malonės?
Kokią kalbą toj šalelėj
Ten išmoko mus kregždėlė?
Kur pastogę sau turėjai?
Kur naktelėms išstupėjai?
Ar ant vėjų palaukėse
Ar triobužių padangtėse?“
„Nė ant vėjų palaukėse
Nė triobužių padangtėse, —
Status kalnai mane glaudė.
Šiurkštus vėjai tankiai baudė:
Su kalneliais tik kalbėjau
Ir tėvynę vis minėjau:
Tad' manyj' prikėlė džiaugsmą,
Tad' širdyj' nutildė skausmą.
Apsakyti nieks negali,
Kaip veržiaus į savo šalį!
Tik išvydus savo kraštą,
Nešt palioviau vargo našta.
Žmonės čia visi padorus,
Jie gerus auklena norus, —
Turi širdį labai gerą
Ir gražiai tarp savęs dera.
Vienas kito nebeskriaudžia —
Net lengvai už kaltę baudžia.
Artym artymui atleidžia,
Retą kerštą tepaleidžia.
Jie širdyj' neturi grobio
Tat' netrokšta kito lobio;
Ir tatai-gi po jų stogu
Buti linksma ir patogu.“

Pilvytė.

Apsakinėjimai apie žemę, vandenį ir orą.

(Užbaiga.)

O ką-gi veikia tuomet vanduo? Oras iš lauko pusės nuolat slėgia vandens paviršių. Iš šėivos-gi didumą oro mes ištraukėme laukan, todėl slėgimas oro iš vidaus nebegali atsverti slėgimą oro iš lauko. Oras iš lauko įvaro vandenį į šėivą; nebelikus šėivoje nėkiek oro, visą šėivą užims vanduo, jis pasieks aulo dugną. Kelkime kaištį augštyn, — tarp kaiščio ir dugno pasidaro dyka vieta, nieks neslėgia vandens, iš lauko-gi oras slėgdams įvaro vandenį pro apatines dureles b į aulą. Dabar vanduo seka paskui kaištį, kaip ir paprastoje švirkslėje. Stumdami kaištį žemyn mes su spaudžiame vandenį; vanduo užslėgia apatinę dureles, viršutines-gi pakelia į viršų ir išėina pro kaištį. Keliant kaištį augštyn užsidaro durelės a; dabar keliame prasiveržusį pro kaištį vandenį ir įtraukiame į aulą naują vandens. Tokiu būdu kaskartą mes įtrauksim

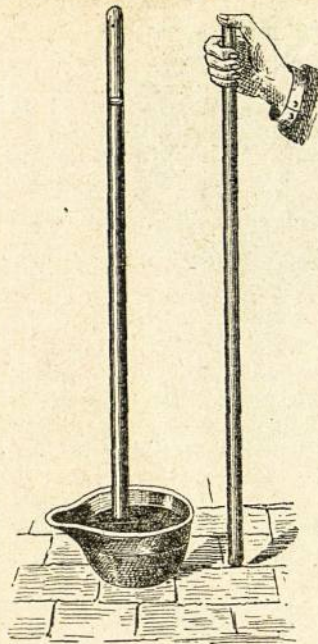
i aulą vis daugiau ir daugiau vandens, iki jis ne pasieks šoninę šėivą **D**, pro kurią jis ir išbėga laukan.

Kartą reikėjo pakelti vandenį iš labai gilaus šulinio; pritaisė pumpą ir nors pumpavo kiek galėdami, vanduo nepasikėlė lig aulo. Pasirodė kad vanduo pasikėlė tiktai lig 5 sieksnių ir toliau nebėjo. Pažiūrėkime, kodėl?

Vanduo seka paskui kaištį, todėl juog iš lauko vandenį slėgia oras, iš vidaus-gi po kaiščiu oro nėra, nieks neslėgia. Bet jau vanduo įėjęs i šėivą, slėgia ir juo daugias įeis vandens, juo labiau jis slėgs. Kol slėgimas oro iš lauko pusės bus didesnis už slėgimą vandens iš vidaus, patol vanduo kelsis šėivoje, bet kada susilygis slėgimas oro ir slėgimas vandens, vanduo nebesikels. Teip esti tuomet, kuomet vanduo pasikelia lig penkių sieksnių. Tai-gi oras slėgia paviršių vandens teip stipriai, kad užlaiko pumpoje penkių sieksnių vandens stulpą. Todėl įtaisant pumpą, reikia žiurėti, kad apatinis galas pumpos aulo butų neaugščiau nuo vandens, kaip ant kokių keturių sieksnių. Jeigu bus augščiau už penkis sieksnius, tai nors ir truktume, bepumpuodami, vandens vis-gi neišpumpuosime.

Pumpuodami skystimą lengvesnį už vandenį, galėsime augščiau pakelti, negu lig penkių sieksnių; pumpuodami skystimą sunkesnį už vandenį, žemiau tegalėsime užkelti, ir kiek kartų skystimas bus sunkesnis už vandenį, tiek kartų žemiau teįveiksime užkelti. Imkime gyvąjį sidabrą; jis keturioliką kartų sunkesnis už vandenį, todėl su pompa galėsime pakelti jį keturioliką kartų žemiau, negu vandenį, t. y. tiktai lig 30 colių. Stulpas gyvojo sidabro 30 colių augštumo sveria tiek pat, kiek sveria stulpas oro tiek pat storas, kaip ir stulpas gyvojo sidabro, bet kurio augštumas nuo žemės pasiekia kraštą oro.

Paimkime stiklinę šėivutę kokių 32 colių ilgumo, tiktai su vienu kiauru galu. Pripil-sime ją pilną gyvojo sidabro ir atvirąjį galą pirštu prispaudę panardinkime i indą teip-gi su gyvuojū sidabru. Atimkime pirštą, — gyvasis sidabras neišbėgs iš šėivos i indą, tik nukris ant dviejų colių, teip kad pasiliks stulpas 30 colių augštumo, kurs atsveria slėgimą oro ant paviršiaus gyvoje sidabro inde. Viršum gyvojo sidabro šėivoje nieko nėra, nėra nė oro, nės jis negali pro gyvąjį sidabrą prasiveržti. Tenai bus tikrai dyka vieta. (Pav. 9).

Pav. 9. Oras iš lauko pusės neleidžia gyvajam sidabrai išbėgti iš vamzdžio.

Toksai vamzdelis ir indas su gyvuojū sidabru, pritaisyti prie lentutės, vadinasi

barometru.

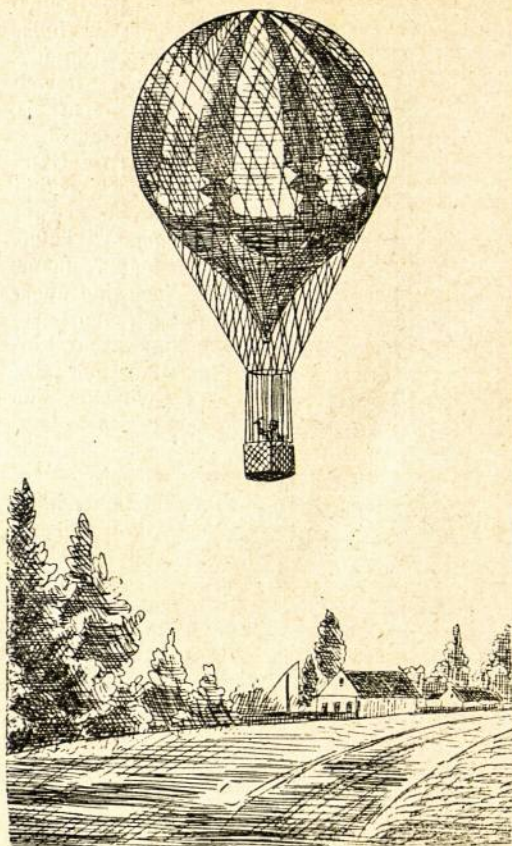
Užneškime tokį barometrą ant augšto kalno. Mes jau žinome, juog juo augščiau nuo pažėmės, arba teisingiau nuo jurių paviršiaus, juo retesnis yra oras. Jeigu jis retesnis, — tai tur but ir lengvesnis, jeigu lengvesnis, tai jis nebegalės pakelti stulpą gyvojo sidabro lig 30 colių augštumo.

Barometre (šėivoje) gyvasis sidabras kris, iš šėivos subėgs i indą, iki sunkumas gyvojo sidabro nepasidarys lygus sunkumui oro.

Jeigu ant lentutės užbrėšime ženklelius ir paženklįsime juos skaitliais, pačioje apačioje pastatysime 0, ir atskaitysime, kiek colių nuo apačios lig šėivos dugno, tuomet geriau galėsime matyti, kuomet gyvasis sidabras pasikels šėivoje ir kuomet nukris. Jeigu prikaldę barometrą kur prie sienos dažnai pasižiūrėsime ant jo, tai pastebėsime, juog gyvasis sidabras stovi kartais augščiau, kartais žemiau. Tai ženklina, kad toje pat vietoje oras kartais esti sunkesnis ir gali atsverti augštesnį stulpą gyvojo sidabro, kartais-gi esti lengvesnis.

Norint patirti, koks oro svarumas, reikia atsverti stulpą gyvojo sidabro 30 colių augštumo ir vieno colio storumo. Toks stulpas sveria 16 svarų. Tai-gi paviršių kiekvieno ketvirtainio colio kokio nors daikto oras slėgia teip-pat, kaip ir koks kietas kunas 16 svarų sunkumo. Jeigu oras slėgia teip stipriai kiekvieną daiktą, tai ir žmogų turi nesilpniau slėgti. Vienas rankos delnas turi apie 20 ketvirtainių colių paviršiaus; ant kiekvieno ketvirtainio colio oras slėgia kaip 16 svarų, tai-gi ant viso delno apie 8 pudus. O-gi ant viso žmogaus kuno?! —

Kodėl-gi mės neįtame tokios oro sunkenybės? — O tai todėl, juog oras, kaip pirmiau matėme, slėgia vienodai i visas puses. Paimkime popieros lapą. Ir popierą oras

• P. 10. Lekiamoji mašina.

baisiai slėgia, vienok mes galime lengvai krutinti popierą, nės oras slėgia vienodai ir iš viršaus, ir iš apačios ir iš šonų. Todėl ir mes galime lengvai krutėti ir nėkoko slėgimo nejaučiame; panėrė nejaučiame vandens slėgimo, nors vanduo daug kartų už orą sunkesnis, nės ir vanduo slėgia kiekvieną panardintą daiktą į visas puses.

Apart svarumo oras turi dar **tampumą** tampriais daiktais mes vadiname tokius, kurie sugrižta prie savo buvusios formos, jeigu mes ją busime permainę. Sulenkite nendrinę lazdelę ir paleiskite ją, — ji vėl išsities; sakome — lazda tampri. Kiekvienas daiktas siek tiek tamprus; tokius daiktus, kurie visai mažai tamprus, mes vadiname trapiais, traškiais, kaip štai stiklas. Bet ir labai tamprus daiktai nebeišsitiesia, jeigu jie buvo per daug sulenkti, ar labai ilgai tokiaime padėjime buvo.

Oras už visus daiktus tampresnis. Paimkite šėivutę, kurios tiktai vienas galas kiauras ir pro tą kiaurąją galą išsprauskite į šėivutę kaitį. Stumdami kaitį mes suspausime orą, kurs šėivoje buvo; oras, neturėdams kur išeiti, susi-

spaus; bet tiktai atimkime nuo kaitės ranką, kaip tuojaus oras išsiskėsdams išstums kaitį laukan. Tiktai reikia padaryti tokis kaitis, kad nebutų nėkoko plyšelio tarp kaitės ir šėivos šonų, nės kitaip oras prasiverž laukan.

Jeigu paimsime šėivą kiaurą iš abiejų galų ir vieną galą kuo nors užkišę, pro kitą galą išstumsime kaitį, tai oras susispaudęs ir besistengdams išsiskėsti išstums kaitį laukan.

Pasidirkime iš žąsies sparninės plunksnos paprastą vaikų šaudyklę. Reikia abu plunksnos galu lygiai nupjauti, atpjauti griežinėli žalios bulbės ir įkišti į vieną ir kitą galą. Šėiva užsikis iš abiejų galų. Dabar paėmę sipulėlį, stumkime pro vieną galą šmotelį bulbės į vidų. Oras šėivoje susispaus ir stengdamasis išsiskėsti su balsu išspirs antrąjį bulbės šmotelį laukan ir nuspirs gana toli.

Pirmiau matėme, juog nuo šilumos kieti ir skysti kunai skečiasi, nuo šalčio-gi traukiasi. Na-gi oras arba kiti gazai ar teip-gi bijo šalčio ir šilumos? Paimkime paprastą neišpusią puslę ir kiaurąją galą standžiai užriškime siulu. Pakabinkime ją ant ugnies, tegul sušyla. Pamaži ji pradės skėstis ir išsiskės teip, tartum ją kas būtų išputęs. Mat oras, kurs puslėje buvo, nors jo ir nedaug tebuvo, vienok nuo šilumos pradėjo skėstis ir neturėdams kur išeiti, išskėtė puslę. Jeigu duosime puslei ataušti, ji vėl subliukš, kaip ir išpradžios buvo, nės oras atvėsęs susitraukė ir nebeveržia puslės. Jeigu puslės nebutume užrišę, tai ji kaitinant nebutų išsiputusi, nės tuomet oras būtų galėjęs pro kiaurąją galą išeiti laukan.

Nusverkime (ant labai gerų svarstyklių) šaltą butelį ir paskui sušildę jį vėl nusverkime; jis svers antrą kartą jau mažiau, nės oras butelyje nuo šilumos išsiskėtė, dalis turėjo išeiti laukan, ir likusi dalis tapo lengvesnė. Patsai butelis negali sverti mažiau, o tiktai oras, kurio šiltame butelyje mažiau negu šaltame. Už tai-gi oras nuo šilumos išsiskėsdams eina lengvyn ir kaip šiltas vanduo keliasi augštin ir užleidžia savo vietą šaltesniam — sunkesniam, teip-pat ir oras. Palaikykime ranką iš šono žibancios žvakės, iš apačios ir iš viršaus. Kur šilčiau? — Iš viršaus. Kodėl? — Todėl juog oras sušilęs nuo liepsnos ir likęs lengvesnis keliasi augštin. Pirtyje už vis šiltesnis, o todėl ir lengvesnis oras palubeje, o pagal žemę šaltesnis ir sunkesnis.

Atidarykime duris iš šiltos triobos į priemenę, — tuojaus pajusime, juog pučia į kojas. Pas mus sako: šaltis į eina į triobą ir eina

pagal žemę, o šiluma išeina laukan pagal lubas. Teisingiau bus sakyti: ne šiluma, bet šiltas oras išeina iš triobos pagal lubas, o šaltas oras įeina į vidų pažemiui. Lengviausiai galime persitikrinti tokiu būdu: uždegę žvakę pastatykime ją ant slenkščio — liepsna žvakės palinks į vidų; pakelkime žvakę augštin, — liepsna palinks į lauką, o maž daug ties viduriu liepsna žibės stačiai. Toks oro krutėjimas pakils visuomet, jeigu šalymais bus ir šaltas ir šiltas oras: šiltas oras pus į tą pusę, kur buvo šiltasis. Tokį oro krutėjimą mes vadiname **vėju**.

Pažiūrėkime, kaip atsiranda vėjai ant žemės.

Žemę šildo saulė. Bet ar visur vienodai šildo? — Ne, nevisur vienodai. Kada pradeda artintis pas mus žiema, daugumas paukščių pameta savo lizdus ir skrenda į pietus, į šiltus kraštus, kur žiemos nėra. Per kiaurus metus tenai diena iš dienos saulė kepina ir kepina. Žemė tenai labai įkaitusi, o nuo žemės sušyla ir oras. Keliandami nuo mūsų Lietuvos į žiemius, atsidursime labai šaltuose kraštuose, kur per visus metus sniegas neištirpsta. Tenai žinoma ir oras bus labai šaltas. O mes jau žinome, juog šiltas oras lengvesnis už šaltą, juog šiltas oras išsikelia augštin, o jo vietą skubinas užimti šaltas oras. Pasidaro krutėjimas oro. Šiltas oras išsikėlęs augštin lekia padangėmis į tą vietą, kur buvo šaltasis, o šaltasis slenka pagal žemę į vietą šiltojo. Jeigu oras kruta nuo žemių, sakome — pučia žiemys vėjas, jeigu nuo vakarų — vakarys ir t. t.

Oras gali likti lengvas netik nuo karščio, bet ir nuo vandens garų. Jeigu oras bus sausas arba kitaip sakant, jeigu ore bus ne daug garų, — oras bus sunkus, bet jeigu ore bus daugybė garų, tai toks oras bus daug lengvesnis už sausąjį. Jeigu šalymais kokiose nors vietose bus ir lengvas ir sunkus oras, tai butinai prasidės krutėjimas oro, kils vėjas, kurs pagal žemę pus iš tos vietos, kur buvo sunkusis oras, o augštai vėjas pus priešingai.

Dabar mums bus suprantama, kodėl pučiant sakysim vakarų vėjui, debesiai kartais eina ne į rytus, bet tartum prieš vėją. Debesiai prieš vėją eiti negali, tiktai tiek vėjas, kurs juos varo, pučia ne į tą pačią pusę, kur pučia vėjas pagal žemę.

Pastebėję, juog šiltas oras išsikelia augštin, mokinti vyrai užsimanė, ar negalėtų jis kart ir jų iškelti į padebesius. Padirbo maišą iš standaus ir visai lengvo šilko, aprišo jį virvėmis, pririšo rėbą, pripūtė maišą šilto oro, atsisėdo rėban ir pasileido lėkti. Šiteip žmonės

pramanė **lekiamąją mašiną** (orinį balioną). (Pav. 10). Dabar maišui dirbti išrado geresnę medėgą ir patį maišą pripildo ne oru, bet kitokiais gazais, kurie daug lengvesni už orą. Todėl ant skrendamosios mašinos galime dabar pasikelti lig septynių, aštuonių viorstų augštumo; galima būtų dar augščiau pasikelti, bet juo augščiau, juo mažiau oro, teip juog žmogui nebeužtenka kvėpuoti; kiti aplėpsta jau lig septynių viorstų išsikėlę. Tiek tiktai blogai ant lekiamosios mašinos skraidyti, kad reikia į tą pusę lėkti, kur vėjas neša.

Baigdami šnekėti apie orą, paminėsime trumpai, kokią turime iš jo naudą. Visą oro svarbumą galima keliais žodžiais išreikšti: jeigu nebutų oro, nebutų netiktai mūsų, bet nėkio gyvo daiktelio. Apie naudą vėjo teip-gi nėra ką daug šnekėti. Čia užputė šilts vėjalis, sušildė atvėsusią žemę — žiurėk ir žolė puikiau žaliuoja. Tenai vėjas atnešė lietu, suvilgdė išdžiuvusią dirvą ir javai tartum ne tie. Šit ant kalnelio iš tolo matyt malunas, o sparnai jo viens kitą vėja. Kas juos krutina? — vėjas. Nėra vėjo ir malunas ilsisi. Kaip kada atsitinka, juog vėjui atsibosta iš lengvo putus; jis pradeda siausti ir, viesulas sukdams, drasko stogus, verčia medžius, tartum norėdams kam apmądą padaryti. Galas.

Lisnikai*) arba Kirmėlės

(lot. Helminthiasis).

Jei kas ir ne matė lisniko, tai ne sunku jį sau perstatyti, nės jis labai panašus į slieką, o kita jų veislė į plokštą raikštuką. Lisnikais čionai mes vadiname visas kirmėles, atsirandančias žmogaus viduriuose. Prisižiurėję arčiau į jas, mes matome, juog tos kirmėlės aiškiai skiriasi viena nuo kitos, kaip savo didumų, teip ir išveizda. Pagal išveizdą, iš dalies ir pagal tai, kaip veisiasi, galime visus lisnikus padalinti į du didelius skyrius: į plokščius ir į apvaliuosius lisnikus. Jau pats vardas nurodo mums, kad plokščiuosius lisnikus galime sulyginti, sakykime nors su paplokščiu kaspiniu**) apvaliuosius-gi su slieku. Ilgumas užaugusių lisnikų teipogi ne vienodas: nū vieno piršto (colio) iki 6 sieksnių. Už vis tankiausiai žmogus kenčia nuo veislės plokščiųjų lisnikų,

*) Lisnikais kitur vadina ne tas kirmėles, bet vaistą nuo jų, lotyniškai saukiamą **Flores cinae**. Žodis „lisnikai“ matyt paeina nuo maskoliško глисты Taisytojas.

) Per tai plokščiuosius galima **Kaspininiais pavadinėti. Taisytojas.

nuo lisnikų, kurie lotyniškai vadinasi *Bathriocephalus latus* ir *Taenia solium*. Lisnikas *Bathriocephalus latus*, užaugęs išduoda daugybę mažiųjų kiaušinių; dėl tolesnio savo augimo jie turi neatbutinai iškristi į vandenį, čia iš kiekvieno kiaušinio pasidaro kirmėlaitė su useliais arba kabliukais. Kirmėlaitė ant tokio laipsnio augimo ne ilgai pasilieka, bet savo kabliukais išsurbia į vėžį arba į kokią nors žuvį, tankiausiai į ežerį, lydį arba vijuną: paskui greit pakliuvus į žmogaus vidurius ji auga toliau ir su laiku iš jos pasidaro tikras lisnikas; viduriuose šunies, katės, ji ir-gi išauga į tikrą lisniką. Šis lisnikas yra didžiausias iš visų lisnikų, nės esti kokių 5—6 sieksnių ilgumo. Jis išrodo, kaip karoliai, tik tie karolėliai ne apvalus, bet plokšči ir sulipę. Vienas galas kaspininko yra plonesnis ir apvalus, tai galva; iš jos išauga visi tie karolėliai, kurių esti lyg 3000—4000; kuo toliau karolėlis nuo galvos, tuo jis senesnis: su laiku karolėliai atsiskiria nuo galvos, išeina lauka su mėšlų, ir kiekvienas išduoda daugybę kiaušinių. Žmogus apsirgęs šiuo lisniku, kentės, kol ne bus išvaryta iš vidurių galva lisniko. Tai-gi pasirodo, kad žuvis valgyti reikia atsargiai, nės blogai išvirinta, mažai apsudinta žuvis galimas užkrešti lisniko kiaušiniais.

Ir iš tikrųjų mes matome, kad ta liga labiausiai yra išsiplatinusi pas žmones, kurie gyvena pagal mares arba upes. Augimas lisniko *Taenia solium* labai panašus į augimą lisniko - *Bathriocephalus latus*. Iš kiekvieno kiaušinio jo tipo-gi užauga kirmėlaitė: idant galėtų toliau augti, ji turi pakliuti kiaušės pilvon, iš kurio neužilgo įlenda į raumenis*), bet vis-gi čia ji ne pavirsta į tikrą lisniką ir turi butinai pakliuti į vidurius kito kokio gyvulio; labiausiai ji mėgsta žmogaus vidurius. Tai-gi dabar mums aišku, kad blogai išvirinta, menkai išrukinta arba visiškai žalia kiaulienamėsa tankiai gali but priežaščia lisnikų ligos. Paminėt reikia da plokštųjų lisniką, lot. *Taenia saginata* vadinamą, juo žmonės užsikrečia nuo jautienos mėšos. Daug yra da kitokių lisnikų, kurie užpuola labiausiai naminius gyvulius. Teip, lietingoje vasaroje tankiai iškrinta avelės užsikrėtusios kiaušiniais lisniko, vadinamo lotyniškai *Distomum hepaticum*, kuris labai mėgsta drėgnumą. Iš apvaliųjų lisnikų turime priminti lisniką vardu *Ascoris lumbricilis*, nuo kurio kenčia tankiausiai vaikai. Kiaušiniai šio lisniko užsikrečia žiogai belakstydami po žemę arba kirmelės — šimtakojos, kurios vėl užkrečia uogas ir lapus dar-

žovių ir vaisius. Jei-gu žmogus suvalgys tokius daiktus, tai žinoma užsikrės tuo lisniku. Lisnikai labiausiai užpuola vaikus, dėlto-gi ir vadina tą ligą — vaikų-ligą, nors ne retai kenčia ir užaugusieji. Man rodoji, jeigu dabar paklausime skaitytojo, kodėl tankiausiai vaikai serga lisnikais, tai jis lengvai atsakys. Ištikrųjų, pasižiūrėkime, kaip ir kur mūsų vaikai praleidžia laiką. Kaip tik vaikas pradeda vaikščioti, jis beveik visą dieną ant kojų, visą dieną kruta. Žiemą visą dieną tupėdamas grincioje jis tankiai mėgsta tai šunį erzinti tampydamas jį už ausų, tai katę nutvėręs valkioja, apsigrižęs eina prie stalo valgyt su rankomis tą gyvulių plaukais apsisėlusiomis. Vasarą visą dieną jis linksmi praleidžia tai ripką mušdamas, tai duobeles pašalėj kasinėdamas tai bandeles iš molio kepdamas kokiam pagriovyje ir tokiu būdu susipurvinęs ne tik rankas, bet ir burną lekia namon valgyti. Motina arba tėvas, tartum ne matydami, kad vaikas purvinas, pavalgydina jį ir vėl apie jį užmiršta. Ištikrųjų tėvai, kurie teip daro, ne tik nenori gero savo vaikams, bet galime pasakyti, visiškai nemyli ir prie ligos varyte varo. Tėvai-gi, kurie myli savo vaikus, matydami juos visus susipurvinusius, neleis jų prie stalo bet lieps pirmučiausiai nusimazgoti rankas ir burną ir tokiu būdu apsergęs juos nuo užsikrėtimo lisnikų liga. Atsitinka teipo-gi, kad vaikas parlekia iš ulyčios namo valgyti, neradęs tėvų namie, pasigriebia duonos riekią ir lekia atgal pas savo draugus. Jeigu pasisuka šuo, tai tankiai matyt, kaip vaikas vieną kėsnį kanda pats, kitą-gi duoda šuniui atsikąsti ir teip pietauja abudu, kaip geriausiasieji bičiuliai. Jeigu tėvai išmokys, jeigu tėvai pripratęs vaikus švariai užsilaikyti, tai ištikro vaikai bus išgelbėti nuo lisnikų ir nekurių kitų ligų, ir užaugę padėkavos tėvams. Iš to, ką čia pasakiau matome, kad švarumas, tai yra ginklas nuo lisnikų ir kitų ligų*).

G-as,

Korespondencijos.

Vilniaus miesto ir jo apygardos garboringėse gan dikčiai prasiplatinus ant žmonių ligų piktųjų *karbunkulų* arba piktąją rauplę vadinama. Ta liga ypač gyvulius pjauja ir yra labai užsikrečiama kaip gyvuliams, teip ir žmonėms. Mat garboringėse dirba skuras ir nuo gyvulių karbunkulų nugaišusių — kas jas ten atskirs. Visokios pamasgos garboringių teka dažnai į upelius ir upes; iš čia vandenį geria gyvuliai ir gauna ligą. Šią vasarą Vilniaus

*) Mėsa tokių kiaušinių pilna raziukų pusliukų, vengrais arba rajais vadinama. Tais.

*) Apie kirmėles arba lisnikus yra da rašyta No. 8 „Ukininke“ 1897 metų. Tenai ir gydymas nuo tos ligos parodytas. R.

gubernijoj buvo atsitikimai. kad viso kaimo kuone visi galvijai išgaišo nuo karbunkulo. Garborinėse-gi Vilniaus apie dvidešimta dalis darbininkų apserga tą ligą.

Jeigu kur nors atsitiktų tu baisi liga ir padarytų daug nelaimės, tai tikrai datyrus, kad iš garborinės gavo pradžią, galima tokios garborinės valdytoją paduoti į sudą, idant atlygintų už iškadas.

Reikia da pridėti, kad valdžia (maskoliška) beveik visai neprižiuri garborinių; o jei kur atsitinka ta liga, tai valdžia tuojaus pasiskubina paimti nuo valdytojų garborinės kyšius ir nuglemžia visą dalyką. Nės ko gero ir laukt nuo maskolių valdininkų: jiems rupi ne gyven-tojų laimė, bet ištuštinimas jų kišenių. VII.

Vilniaus lietuviai jau keli metai atgal buvo prašę a. a. vyskupo Zdanovičiaus, kad pavelytų kokioj-nors bažnyčioje Vilniaus lietuvišką kunigą ir dievmeldystę laikyti. Ant to vyskupas atsakė, kad kol jisai gyvas bus, iki tol lietuviai nesulauks išpildymo savo norų. Ir teisybė; jau vysk. ansai numirė, ale lietuviai lietuviškos dievmeldystės savo sostapilyje neturi.

Šį pavasarį vėl lietuviai padavė prašymą *lietuviškai* su rašytą naujam vyskupui kun. Zvierovičiui, bet šits kunigėlis nė jokio atsakymo nedavė ant to meldimo. Kaip patirta vyskupo kanceliarijoje, vyskupas pasakęs, kad jisai negalys atsakyti ant tokio prašymo, kuris parašytas nesuprantamoje kalboj.

Nėr ką sakyti! Geras piemuo, kuris savo avių nesupranta!

Dabar (šį rudenį) vėl lietuviai suskato kitą prašymą vyskupui rašyti, ale jau *suprantama* kalba, t. y. maskoliška, nės burliokiška kalba yra mielesnė mūs vyskupui už lietuvišką.

Nesuprantamas vyskupo, tikrai mozuriškas akumas! Ar jis nežino, kad Vilniuje lietuvių yra kur-kas daugiau, nėg didžiausioje jo diecezijos pėrapijoje? Ar jis laukia, kad patys lietuviai kokioje bažnyčioje patys lietuviškai užgiedotų?

Paminklą Muravjovui — Korikui valdžia nutarė atidengti 8/20 dieną Lapkričio mėnesio. Dabar baltais įkapias apvilktas stovi, o du žemskiai sergsti, kad kas neapdergtu. Č.

Veiveriai (Marijampolės pav.) Jau buvo „Ukininke“ pranešta, kaip kunigo gaspadinė Teofilė Toporek režė malkpagaliu per kuprą kun. Dubauckui belaikant mišias. Buvo teipog-i tada pasakyta, kad priežastis tokio pasielgimo tos moteriškės buvo piktumas jos ant kunigo už tai, kad jis ją atstatė nuo visų „dinstų“ ir ėmė prie kitų gretintis. Dabar, rudenį, buvo sudas Marijampolėje: nusudyta ta moteriškė tik ant 2 mėnesių kalėjimo. Tai labai lengva kora už tokį išniekinimą bažnyčios ir kunigo.

Ale tas lengvumas koros per tai išėjo, kad kunigas pripažino, juogei gavo smugį į kuprą da nepradėjęs mišias laikyti. Kad but darodytą, juogei kunigas buvo muštas belaikant mišias, tai kora butų buvus daug sunkesnė. Kunigas gerai padarė savo buvusiai gaspadinei, ale užtai ir gaspadinė jau nebjaurino kunigo ant sudo. Prieš dasekėją (sliedovatelių) pripažinta, juogei kun. Dubauckas buvo gyvenęs su Teofile kaip vyras su pačia, ir net vaiką buvo susilaukus ji nuo kunigo; ale prieš sudą Teofilė pasakė, kad nieko - to nebuvo ir ji pati nežinant, kodėl kunigą mušus.

Kun. Dubauckas buvo išguldytu tikėjimo Veiverių mokintųjų seminarijoje, išguldinėdavo viską gudiškai ir buvo tikras maskolių bernas; su vaikais apsieidavo labai bjauriai, keikdavo ant jų tikrai maskoliškai. Net seminarijos inspektorius Mazurenko buvo jam liepęs kartą perstot išguldinėt tikėjimą dėlei nepraustos burnos, ale augštesnėji valdžia vėl prileido Dubaucką prie išguldymų, nės matė jame gerą maskolių tarną. Bet dabar turbūt jau nebebus pons Dubauckas mūsų prefektu.

Užbaigdamas noriu paklaust mūsų kunigų, kodėl duoda bažnyčią mūs niekint maskoliškais giedojimais „*Bože Čaria choroni!*“ per karališkas šventes. Vertėtų tą giesmę jau mest maskoliškai giedojus: juog popiežius Pius IX. uždraudė maskoliškai melstis. Z.

Suvalkų gub., Benderų kaime dvarponis Florijonas Skaržinskis iš daleidimo valdžios taiso ukininkystės ir sodauninkystės mokyklą. Namai mokyklai, pasak lenkiškų gazetų, jau pradėta statyti.

Jei tai „teisybė, tai p. Skaržinskis terp mūsų dvarponių butų retas paukštis, nės dvarponiai pas mūs iki šiol buvo žinomi tik lėbavimais, kortomis ar lupimais žmonių, o naudos nuo jų beveik nematėme. — Pažiūrėsime, gal ir bus kokia nauda iš tos mokyklos.

Prienai (Starpolės pavieta). Bevažiudamas į Starpolę sutikau „vengrus“ su tavorais. Sustojome kartu su jais pasiganyti. „Vengreliai“, nors tai pagal paėimą ne vengrai, bet slovakai, važinėja sau po Lietuvą ir pardavinėja visokius niekniekius — abrozėlius, guzikus, adatas, spilkas, kaspinus, skepetas, veidrodžius, pluksnas, rašalą ir kitokius mažmožius ... ir turi sau iš to tiek pelno, juogei apsimoka kelionė į tolimą kraštą, užlaikymas arklio, žmonių ir da lieka šis-tas nusiųst savo šeimynomis.

Kitoje vietoje sutikau besivalchiojančius su maišais ant pečių totorius nuo Kazaniaus. Ir šie pardavinėdami staltiesas, rankšluosčius, divanus, skepetaitę turi pelną Lietuvoje. Ne kalbu jau apie maskolius su spynelėmis, peiliais, rep-liukėmis, su maskoliškomis knygutėmis ir abrozais ir su kitekiais užsiėmimais ... Kaip

pamislį, kiek tai mus sunkiai uždirbto lietuviško skatiko bereikalingai pereina į svetimas rankas per mus pačių nerangumą, tai liudna darosi ant širdies.

Jug turime daug jaunų ir senų, vyrų, moterų ir mergų turinčių bent po kelis šimtus rublių, iš kurių daugiaus jokios naudos nėra, kaip tik paprasti procentai. Kiek-tai yra merginų bažnytkiemiuose bedavatkaujančių, kurios dalis atsiėmusios sėdi ant pinigų“ visą savo amžį be jokios apyvartos. Kad teip žydeliams duot tokius pinigus, kiek tai gešėtų jie padarytų. O musiškiai moka tik paskolyt ir procentus (gan menkus) imti.

Reikalinga mums griebtis visokių dalių prekystės ir amktų! Reik rupintis paimt į savo rankas visokias teisingas pelno šakas. Lietuviai, nesnauskite!
Rumbonis.

Vilniaus lenkai ėmė smarkiai brudėt. Nesenei jie susitaisė draugystę, susirinko pinigų, prisipirko lenkiškų knygelių ir ėmė leist jas atsiėmusios sėdi ant pinigų“ visą savo amžį be jokios apyvartos. Kad teip žydeliams duot tokius pinigus, kiek tai gešėtų jie padarytų. O musiškiai moka tik paskolyt ir procentus (gan menkus) imti.

Reikalinga mums griebtis visokių dalių prekystės ir amktų! Reik rupintis paimt į savo rankas visokias teisingas pelno šakas. Lietuviai, nesnauskite!

Vilniaus lenkai ėmė smarkiai brudėt. Nesenei jie susitaisė draugystę, susirinko pinigų, prisipirko lenkiškų knygelių ir ėmė leist jas atsiėmusios sėdi ant pinigų“ visą savo amžį be jokios apyvartos. Kad teip žydeliams duot tokius pinigus, kiek tai gešėtų jie padarytų. O musiškiai moka tik paskolyt ir procentus (gan menkus) imti.

Reikia pasiskubint su pagalba!

Rugsėjo m. 98 m.

A. Š.

Johannisburg'o mieste (Pietinėje Afrikoje) yra 200 suvičsum lietuviai. Trys lietuviai užsiima prekyste; vienas mėsininkas ir du degtinės pardavėjai (degtinė jie pardavinėja slapta). Valdžia Transvaliaus už slaptą degtinės pardavimą smarkiai baudžia, liepia mokėti štriuopą iki 375 r. arba iki šešių mėnesių tūpėt. Apie dvejetas lietuvių jau buvo pakliuvę po tą bausmę, ale kiti ant to nepaiso. Darbą paveržia čionai laukiniai-nigeriai (murinai), kurie už labai mažą užmokestį einą dirbti. Lietuviai dirba daugiausiai pas žydus, bet uždirbą nedaug, nės žydas lietuvių laiko per nigerį. Pabrikų beveik nėra, yra tik aukso kasyklos, ale jose nemokant vietinės kalbos darbą sunku gauti.

Laikraščių ir kitokių raštų čion lietuviai beveik neskaity, išskyrus 2 ar 3; kiti-gi visi

užsiimą girtavimu ir kitokiais, netikusiais darbais.

J. („Vienybė“)

Kaunas. Bene 16/4 dieną rugsėjo mėnesio važiuojų sau per Kauną. Žiurių, pristojų baisybė kaimo žmonių vežimų, nē pravažiuot negali. Klausiu, kas pasidarė, ar jomarkas, ar atlaidai koki? — Ne atsako viens žmogelis, tai mūs suvarė „maskolių“ daigtus vežti. Jau trečią dieną kiti laukia. — Ar moka jums ką užtai? — Nu-gi duoda apie rublį ant dienos, ale už laukimą niekas neužmokės, tik už tą dieną, ką vežame. O štai kitiems dvi dienas palaukus reik visai dykai atgalios važiuot, nės perdaug vežimų privažiavo. O kad juos devynės plynės prarytų! — sušuko ant galo įpykintas lietuvis.

Na ar tai ne baudžiava?

Žmonės atitraukia nuo reikalingo darbo — šienas, avižos, miežiai ir kiti javai ant laukų tepusta, o tu lėk maskoliams daiktus beveik uždyką kelias dienas vežti!

Žmonės, prašykite, kad jus valdžia atliuosuotų nuo tos naujos baudživos!

M. Aras.

Valkininkas (Trakų pav.) Lietuvystė pas mus silpnai tebegyvuoją. Knygnešiai nešioja lietuviškas maldaknyges, bet laikraščius gabenti jie bijosi. Jokių kratų pas mus negirdėt. Bet kam ir kratyt maskoliams, kad niekas nieko neskaity! — Namieje da vartojame lietuvišką kalbą, bet baisiai sudarkytą lenkiškais ir gudiškais priemaiščiais. Daugelis yra ir tokių, ką gėdisi lietuviškai kalbėti. Daugelis kalba lenkiškai, o kaip-kas ir maskoliškai. Daug prisidėjo ir prisideda prie lenkavimo mūsų kunigai. Pas mus yra du kunigai ir sako du pamokslų: lenkiškai ir lietuviškai. Daugelis žmonių kalbą: „man vis-tiek, ar lenkiškai ar lietuviškai sako pamokslą.“ Vieni teip kalba pasigirdami, kad moka lenkiškai, o kiti išrodydami, kad dar ne-niekina lietuviškos. — Čionai labai reikalingi pirmų pirmiausiai nors keli šviesesni vyrai — lietuviai ir lietuviški laikraščiai. Kas žmogui gali buti linksmesnio, jeigu ne lietuviškas laikraštis, kuriame randa užtarymą už savo skriaudas padarytas maskolių ir lenkų. Kokį turi tuokart džiaugsmą ir ramumą jo suronyta širdis, kada dasižino, juog jau ne jis pats vienas rupinasi apie visuotinus vargus, bet ir kiti augštesni žmonės, kurie turėdami daugiaus galybės gali daugiaus gero padaryti.

Ž. Vanaginis (Vienybė, 38).

Liepojus. Pakylimas priekių ant javų, nupuolusių vasarą paeina nuo to, kad niekuriuose vietose Rosijos javai vėl neužderėjo ir daugumas žmonių laukia bado. Valdžia perka javus užderėjusiose vietose dėl vietų neuždarėjusių ir tokiu budu neleidžia javų į užrubėžį. Visiems yra žinoma, kad Liepojus prigul prie

tokių vietų, par kurias javai siunčiasi už rubėžiaus, ir dėlto užderėjimas ir neužderėjimas javų turi ant mūsų didelę įtaką. Jei javai užder, tad siunčiant juos už rubėžiaus uždėr darbininkai, o nuo jų visi Bet šimet netikt darbininkai, bet ir turtingieji pirkliai vaikščioja po miestą lupas pakabinę lyg musmirių apsivalę ir mislija — ką čia beveikti, kad javų teip mažai teateina: vieną dieną du, kitą dieną vienas, o kartais nė vieno vagono neateina. O jei atsiminti šį laiką praėjusių metų, tai po keletą šimtų kasdien atėdavo! Bet gal duos Dievas, nustos vyriausybė perkusi duoną baduoliams, javai atpigs, o tada ir mums teks.

S-ja.

Palanga. Pranešu apie Palangos daktarą Liudviką Vaineikį. Pas jį anais metas buvo atrasta, drapanose po pamušalų, laiškas nelabai dailiai surašytas apie carą Aleksandrą III. Laiškas tasai matyt iš skylėto kišenius nukrito žemyn ir tenai Vaineikio nepatėmytas gulėjo sau, bet žandai vis-gi jį užtko. Rodiū lietuviams patiems užsikrėst ir pamašales savo drabužių, kad nebut teip, kaip su Vaineikiu. Tai-gi tasai daktaras Vaineikis už neapsižiūrėjimą savo pamušalų tapo nubaustas ant 3 metų ištėrimo iš Lietuvos, bet paprašęs caro Nikolajaus II. gavo sumažinimą ištėrimo iki 2 metų ir šį rudenį atbaigė jau savo bėdas.

Starta.

Kalvarija (Suvalkų gub.) 5/XI. 98. Čionai sėdi jau antri metai kalėjime: studentas Maskvos universiteto Pranas Matulaitis, jo brolis kareivis, Jonas Česna ir Juozas Kačergis. Sėdi sau vargšai, vargą vargsta ir nemato savo bėdų krašto, nė galo. Kada ir kaip pasibaigs jų dalykai, nieko nežinia, tiek tik tikra, kad popieris apie jų kaltenybes jau guli keli mėnesiai Peterburge ministerijoje.

Dėkui Dievui visi jie sveiki ir gerai laikosi, jei turi patys už ką valgi nusipirkt, nės rundavau valgiu tenai sunku misti. Studentas Matulaitis šiek-tiek akimis nesveikuoja.

Kapus.

Petrpilė Dras Stanislovas Matulaitis iš Pilviškių ištremtas, dabar nesenei gavo vietą Kalmukijoje, Astrachaniaus gubernijoje.

Jonas Kraučunas vienai vienas sėdi Petrpile kalėjime ir turės ten kančias kęsti da iki užgavėnių. Buvo jisai padavęs prašymą Nikolajui II. kad sumažintų jam kančias, bet nieko nelaimėjo.

Apgailėtinas to vyro padėjimas — sėdēt per 20 mėnesių vienu vienam, atskiriame kambaryje, iš langų kurio beveik niekad nematyt gyvo žmogaus — tai gali iš galvos išeiti.

Tai, kaip maskoliai moka nekaltus žmones kankinti!

Gojus.

Starpolė, 10. d. spalio mėn. Jau vieno vertiko lietuviškų raštų į maskolišką kalbą pasirodo maskoliams permažiai. Iki šiol buvo mat tik vienas rundavas lietuviškas vertikas prie Kauno žandarmerijos. Dabar, girdēt, nuspręsta paskirti da lietuvišką vertiką prie Starpolės žandarų viršininko; algos jam paskirta 900 rublių ant metų.

Iš to aiškiai matyt kylimas lietuviško krutėjimo. Iki lietuviškos knygos, laikraščiai ir lietuvių abėlnai platinosi silpnai, žandarams nereikėjo nėkio lietuviško vertiko. Kaip ėmė lietuviškų knygų ir lietuvių atsirast daugiau, pasirodė reikalas maskoliams įsitaisyti nors vieną lietuvišką vertiką, dabar nuspręstas antras ... Mes tikimės, kad da tų dviejų toli nebus gan maskoliams, turės nepoilsigam da kelis vertikus lietuviškų raštų pasiskirti.

Nišmanėliai maskolėliai, man jų net gaila! Iš visų pajėgų jie stengiasi išnaikinti lietuvišką krutėjimą ir įveisti savo raugu dvokenciją maskolystę su pravoslavija. Bet per savo aklumą jie nenuvokia, kad *dvasios* negali nė bagnitu nudurti, nė kalaviju perkirsti, nė karabinu (užtaisytu nors ir bedumi paraku) nušauti, nė žandarų nugąsdinti. Dvasia nebijo tų visų maskoliškų ginklų. Na, o lietuviškas krutėjimas, tai juog yra pasiplėtimas terpu lietuvių žinomos dvasios. Pertai bereikalingi yra visi maskoliški pasistengimai priešais lietuvišką dvasią. Nieko mums maskoliai nepadarys, mės vis-tiek savo laimėsime!

Starpolės Ginnazijoje po iškėlimui profesorius Staniškio lietuvišką kalbą išguldo Endžiulaitis mokiniojas pradinės mokyklos. Jau mus ginnazijoje neliko dabar nė vieno profesoriaus lietuvių, o buvo laikas, kada buvo jų nėt 4 (Staniškis, Kraučunas, Jasulaitis ir Arminas).

Internate (ginnazijos kazermėse) nuo šių metų mokasi tik 165 rub., o ne 190. Prašymai lietuvių šiek-tiek pagelbėjo. YYY.

Pakuonis (Starpolės pavieto). 9 rugsėjo pas kun. J. Šmulkštį buvo krata. Nieko nerado, paėmė tik rašytus kunigo pamoksus. Čionai, kaip tariama, užrodyta buvusio Pakuonyje mokiniojaus L., iš kurio priežasties buvo krėstas teip-gi pradžioje birželio mėnesio krautuvės savininkas A. Bajoraitis. Jisai išimtas už 100 rublių kaucijos.

Kunigą Šmulkštį paskui žandai norėjo paimti, nės bene iš ano učiteliaus parodymų išėjo, buk kunigas turėjo reikalus delei lietuviškų raštų su anuo Bajoraičiui. Bet ir kunigas liuosas pasiliko po sudėjimui ar ne 200 rublių kaucijos.

Žandarų viršininkas, Vonsiacko ipėdinis, p. Eropes kalboje su vienu žmogum išsitarė, kad kratos dėl lietuviškų dalykų niekados negali išsibaigti, nės žmonės yra dideliai kvaili. Atvažiuojį pas vieną krėsti, randi didelį punda

laiškų, kuriuos perskaitęs vėl atrandi tokius, juog butinai reikalinga naujas kratas daryti, o čia vėl randi naujus laiškus... Na ir nér galo kratoms ir negali būti. Nesuprantu, kam lietuviai taip brangina tuos laiškus, kodėl jų nedešina!

Lietuviai, deginkit laiškus, kurie gali jums patiems ir jūsų artymui užkenkti! Jei neklusot „Ukininko“ rodų, tai paklausykit nors žandaro Eropes'o!

— Jau nuo kelių metų eina tarybos tarpu valsčiaus apie pastatymą Pakuonyje mokyklai namų, bet jokių būdu valsčius negali susitaikyti: vieni nori, kad šis namus būtų pastatytas prie bažnyčios, kiti-kitur. Pirmiausia buvo ketinus duot sienojus valdžia, paskui atsakė. Dabar valsčionys visiškai atsisako šiuo kartu nuo statymo mokyklai namo.

Ar nevertėtų ir pakuoniškiams susiprasti ir pareikalauti nuo valdžios, kad jūsų naujai pastatytoje mokykloje būtų mokinama lietuviškai iš knygų spaustų lotyniškais litaromis. Gėda but jums, pakuoniškiai, jeigu pražiopsotumet tą geriausią pasitaikusią progą. Šiuo laiku, kada aplinkiniai valsčiai kovoja už savo švenčiausias prigimtas tiesas, nepasiliekit todėl užpakalyje savo draugbrolių, bet reikalaukite visur ir visame savo tautiškų tiesų, drąsiai, be baimės, sutartyje ir vienybėje, o Dievas jums padės!...

Sakalas Padangių.)*

Prienai. 26. rugsėjo Bučkio kaime pas ukininką J. Garmų atėjo du žemiskiai vėlai vakare ir čion liepė pašaukt šaltyšių podraug begąsdindami namiškius. Bet kada Garmus parnešė jiems degtinės, priputino gerai, žemiskiai pasigėrę nuėjo gulti. O Garmus pats girtas budamas, išėjęs laukan dūsyk šovė, lyg pasityčiodamas iš žemskių, o paskui pats žemiskiams prisipažino. Žemiskiai nakė begulėdami emė tarp savęs kalbėti maskoliškai, manydami — niekas jų negirdi ir nesupranta. Iš jų kalbos pasirodė, kad jie buvo užrodyti pas Garmų ant muškieto per to paties kaimo ukininką, danešiką, Ziobą. Ant rytojau, žemiskiai tarėsi sustatyt protokolą be jieškotimo to muškieto, — nės vis-tiek, sako, nerassime, o Garmus jų prisipažino. Da žemiskiai minė, ar nerastų lietuviškų knygų pas Garmų. Bet išryto atsikėlė nieko nė neminėdami apie tai liepė pakinkyt arkliai ir išvažiavo į Prienus.

Laikas but jau mūsų ukininkams susiprast nesibičiuiliaut su visokiais raudonsiuliais, kad kartais prie bičiulystos jie neikštų. Žandarams, žemiskiams ir abelnai visiems valdžios tarnams niekadus neišitikėkit! Tai bus geriausiai!

Sakalas Padangių.

*) Prie korespondencijos primušta segilas (pečėty), kurio viduryje stovi litaros I H S, ant viršaus jų kryžius, aplinkui-gi parašas: **Brolei Lietuvel. Rd.**

Naujoji Žagarė (Šiaulių apskr.) Už inešimą abrozo Motinos Švenčiausios į narodnąją skalą“ turėjo atsėdėt dešimtis vyrų Šiaulių cipėje po tris dienas, o du vyrų net po septynes dienas.

Staršinas, jo pagalbininkas ir trys starastos pasiliko atstatyti nuo savo vyresnybės. Jie buvo nubauti užtat, kam be pasiklausymo savo tarpininko (pasrėdninko) inešė į skalą abrozą, norint caro ir buvo pavelyta. Mat Lietuvoje tarpininko ir gubernatoriaus valdžia didesnė yra net už caro paliepinimus.

Tasai abrozas buvo ineštas šiokių tarpu. Vyrų išgirdę skaitant po miestelių gudiškuose laikraščiuose caro paliepinimą, kad vaikams prieš mokslą valia kalbėti maldas savoje kalboje, pasirupino aniams įtaisyti škaloje katalikišką abrozą. Učitelius nieko prieš tai neturėjo. Bereikėjo tiktai abrozo. Atsirado viena asaba, kuri nepasigailėjo skatiko, nupirko abrozą ir atidavė vyrams nešti. Susirinko apie 15 vyrų prieš-pat naujus metus, tai yra — 31 gruodžio 1897 metų, ir inešė abrozą į skalą. Inešė pakabino priešais sėdintiems vaikams, bet učitelius nenorėjo leisti ten kabinti, jis rodyjo kabinti vaikams už nugarų, idant užpakaliu veizėtų ant abrozo, bet vyrai ano neklausė. Učitelius užtai labai supyko ir liepė vaikams suolus apsukti antraip, idant abrozas būtų anų užpakalyje. Potam učitelius parašė skundą prie gubernatoriaus, juog Žagarės vyrai savo valia, be pasiklausymo inešė abrozą į skalą. Gubernatorius atsiuntė sprauininką visaką ištirti. Sprauininkas klausinėjo tų vyrų, kas jiems liepė nešti į skalą abrozą ir kas jiems pavelyjo taip daryti.

Vyrų dengėsi caro pavelyjimui. Sprauininkas da teiravosi, kas nupirko abrozą ir iš kur emė pinigų, nės učitelius buvo parašęs, kad pinigų rinko nuo žmonių. Bet vienas drąsus vyras atsakė, juog jis už savo pinigų pirkęs ir užmokėjęs 40 rublių, pinigų tų neprašęs jam sudėti, nės jis galis da ir daugiau — ką nupirkti. Sprauininkas barėsi, kam nusiklausė tarpininko, kuris esąs lyg tėvas ukininkų, jo visame-kame reikia klausyti. Vyrų atsakė, kad jie klausėsi učiteliaus, o šitas sakė, kad abrozą inešti gali ir be tarpininko žinios. Neužilgio učitelius dasižinojo, kad jį valdžia nepagyry už tai ir kad reiks jam keltis iš Žagarės. Tada učitelius nukeliavo pas general-gubernatorių ir apskundė kaip bemokėdamas vyrus nuo savęs numesdamas visą kalčią ant kitų.

General-gubernatorius patikėjo učiteliui, subarė Kauno gubernatorių, sprauininką posrėdninką, vyrus sumetė į cipę, staršina, jo pagalbininką ir anuos starostas numetė nuo tarnystos.

Baismė ta reikėjo atlikti pačiame šienapjutyje: nors tai buvo didelė darbymetė, bet nebuvo ką daryti, turėjo tie vargšai už gerą darbą eit į Šiaulius sėdėt! — Tai tokia pas maskolius teisybė!

Naujaitis.

Senapilėje, regis, neužilgo busiant įtaisyta moteriška gimnazija. Geras tai būtų daigtas, jei tik maskoliai iš tokio užvedimo nedarytų lyg mašinos kokios mus seseris ir dukteris verst į maskolystę ir pratint prie pravoslavijos. Tiesą sakant, da ir žinios tikros nėra, ar bus, ar nebus mūsų mieste ta gimnazija. Palauksime, tai pamatysime.

Senapilietis.

Visokios Žinios.

Teisingi žodžiai maskolių apie Lietuvą.

Rusiškas užrubežinis darbininkų laikraštis „*Rabotnik*“ už šiuos metus numeryje 7 kalbėdamas apie apšvietimą Rosijos tarp ko kito rašo:

„Dar baisesnį užmanymą Delianovo kas link žemesniųjų mokslaviečių. Kožną kartą vis didesnė dalis brukamą buvo į rankas dvasiškųjų (*Cerkovno-prikladskije školy*). Jose tamsus popai mokina pravoslaviškoje dvasioje nusizeminimo prieš „šventą“ asabą caro. Nėr ko stebėtis, kad vaisiais tokio „naudingo“ darbštumo ministro (Delianovo) pasirodo nuolatas nemokėjimas nė rašyti, nė skaityti. Čion reikia nurodyti ant apšvietimo Finliandijos (suomių žemės) — dalies rusiškos viešpatystės, kur caro tarnai netur tiek tiesos ten teip ponavoti. Rosijoje-gi iš šimto kareivių septynesdešimts nemok nė skaityti, nė rašyti. Vienok jei Rosija vadina tamsiu tašku ant žemlapio Europos, tai ką-gi kalbėti apie Lietuvą, kur ant šimto kareivių aštuonis dešimts nemokančių rašyti*)?! Ir tas teip yra dėlto, kad Lietuva pastatyta dar į blogesni padėjimą, kaip visą Rosiją. Juos slėg ypatingi įstatai lenkmečio 1863 metų: apšvietimui žmonių stato visokias kliutis. Ten viskas aukaujasi ypatingam dievui — „sumaskolinimui lietuvių“. Kas tikt yra bjauriausio, apsigovusio tarp činauninkų Rosijos, siunčiasi į „kaltąją“ Lietuvą ir, nėr ko stebėtis, jei ten mokintojais yra prašalinti nuo tarnystos raštininkai, girtuokliai ir tt. Ir jie tai ten sėja „obrusenijos šviesą“ pravoslaviškoje dvasioje. Suprantama, dėl ko lietuviai ukininkai neapkenčia tų mokslaviečių ir labai retai siunčia ten savo vaikus.“ —

Užmanymas Lietuviškos šventės. Perskaičiau „Vienybėje“ bene 38 N. užmanymą, kad lietuviai bent vieną kartą ant metų iškilmingai apvaikščiūtų kokią-nors dieną ant atmi-

nimo, kad jie lietuviai. „Vienybė“ rodija švesti tokiu būdu dieną užgimimo Simano Daukanto, kuri išpuola 28 d. spalio mėnesio.

Tai gerai būtų! Ale sunku bus ant pradžių pripratint lietuvius prie mažai pažįstamos dienos.

Aš rodyčiau da ir kitą dieną tautiškai apvaikščiūt; šia diena geriausiai būtų pasiskirt švento Kazimiero šventę, kuri išpuolą 4 d. kovo mėnesio. Tą šventę visą Lietuvą švenčia ir ją lengva būtų pritaikyt prie tautiškų reikalų.

Per tokias šventes lietuviams priderėtų padoriai susirinkti, pasikalbėti apie Lietuvos reikalus, idant pasistiprintų lietuviška dvasia ir ginklai kariaut dėl josios. Lai tokiose dienošė kiekviens lietuvis šit-tą gero Lietuvai padaro, ar knygas su laikraščiais praplatina, ar pinigų ant Lietuvos reikalų paaukauja, ar kaip kitaip gerai padaro.

Oras.

Kurdų*) pasaka. Kada pranašas Muamedas keliavo į dangų, pasitiko jį aniuolas Gabrieliūs, kad kelią parodyt jam ir visas grožybes dangaus. Štai juodu priejo labai didelio aniuolo su labai dideliu bubnu pakabintu ant kaklo, o rankoje turėjo tasai aniuolas didelę gumbuotą lazda, lyg norėdamas mušti į bubną. Aniuolas išrodė dideliai nuliudęs. „Ką tu veiki? — paklausė pranašas — kame tavo priderystės?“ „Mano priderystės? — atsakė aniuolas. — Klausyk! Kada dangaus išrinktas, mulla**) padaro kokią-nors geradėjystę, paduoda elgėtai pamaldą, nors ir mažiausią, aš tuojaus mušu į bubną apgarsindamas visiems aniuolams, kad duotų garbę anam geradėjui mullai.“ — „Na, ar dažnai tu gauni apgarsint apie gerus darbus dangaus tarnų, mulla!“ — Ar dažnai? Da nė vieną kartą. Aš vis laukiu. Mullos ir didžturčiai nepriratę duoti, bet imti. Jie neina pas tokius, kurie mažai turi, bet šiuos varo pas savę ateiti ir užsiima tuo, juogei atema nuo šitų varguolių viską, ką tik jie turi!“

Naujos šimtinės. Šimtinės bumaškos Maskolijoje nesimainė jau nuo 1866 m. Bet dabar valdžia patėmyjo, kad jau daug yra padirbtų, netikrų šimtinių, pertai išleidžia naujas. Senoviškos šimtinės turės vertę tik iki 31 dienai spalio mėnesio (senojo skaičiaus) 1900 metų. Nuo to-gi laiko jos niekur netiks.

Pasiskubinkis iki tam laikui išleisti senoviškas šimtinės, kad nepasidaryt tuliems teip, kaip anais metais su rublinėms.

Posuniai. Kad Maskolijos vyriausybė visus svetimtaučius laiko per posunius, kad rupinasi tik apie maskolių gerovę, o svetimtau-

*) Kurdai priguli prie Muamedo tikėjimo, gyvena po turkų valdžia, yra labai nežymūs. Iš jų turkų valdžia turi smarkiausius raitelius, nežmesnius už maskolių kazokus. Kurdai labai naikina armėnus krikščionis.

**) Mulla arba malna vadinasi muamedonių kunigas.

*) Čia matomai kalbama apie nemokėjimą maskoliškai rašyti, lietuviškai daugelis moka. R.

čius stengiasi laikyti prispaudime, turime da vieną aiškų paveikslą. Keli metai atgal tapo uždėta ministerija žemdirbystės Maskolijoje. Tai-gi šimet ta ministerija sustatė įstatymus ukiškoms draugystėms; ministeris pats išsiuntinėjo tuos įstatymus gubernatoriams ir bajorų maršalkoms, ragindamas anuos rupintis įsteigti juo daugiaus tokių drangvėsių terpu gyventojų, nės iš jų gali būti labai didelė nauda pakilimui žemdirbystės. Tiesa tos draugystės gali būti labai naudingos, gali labai pakelti žemdirbystę, jomis be abejojimo galėtų pasinaudoti ukininkai ir Lietuvos ir Lenkijos ir kitų nė maskoliškų kraštų, bet ponui ministeriui nė jie rupi. Savo meilius laiškus jis išsiuntė tik gubernatoriams tikrosios Maskolijos, apleidamas Lietuvą, Lenkiją, Kaukazą ir Mažrusiją. Tokiu budu parodė aiškiai kaip rupi jam mūsų gerovė. Maskoliai tegul steigia draugystes, tegul gerina ukę ir esti turtingesni, o posuniams svetimtaučiams to nereikia, tegul jie sau vargsta ir kantriai kiekvienas savo jungą neša.

Gamta ir mokslas.

(Pagal Huxley.)

Budėdami mes nuolat gauname įspūdžius iš aplinkės; mes girdime, matome, užuodžiam, jaučiame. Tokius įspūdžius mes vadiname *pajautimais*, o ką mes tokiu budu pastebime — vadiname *daiktais*. Visi daiktai yra priežastis minėtų pajautimų, pajautimai-gi yra pasekmė tų priežasčių. Jei mes girdime beldimą, sakome, juog jis paeina nuo važiuojančių pro šalį ratų, arba juog jis yra pasekmė važiuojančių ratų.

Matydami medį, mes tikime, juog yra daiktas, kurs pagamina tokią apsiereikimą mūsų akyse. Jei pajusime dumų kvapą, tai palaikysime jį už pasekmę degančio daikto ir apsidairysime, kur priežastis to kvapo. Atradę ugnį, mės pasakysime, juog radome priežastį dumų kvapo, arba, kitaip sakant, mes tą kvapą *išaiškinome*.

Tai-gi žinoti „kodėl“ kokio nors apsiereikimo, arba tą apsiereikimą išaiškinti, vis-tiek kaip žinoti jo priežastį. Bet tai, ką mes vadiname priežastia vieno daikto, gali būti pasekmė kito. Tegul mes radome, juog degą šiaudai yra priežastis dumų kvapo; tuojaus kyla klausymas, kodėl jie užsidegė, arba kas buvo priežastis jų užsidegimo? Jeigu mės suseksime, juog bedegąs briežiukas, numestas ant šiaudų, juos uždegė, tuomet pasakysime: degąs briežiukas buvo priežastis ugnies. Vienok pats briežiukas negalėjo tenai papulti, reikėjo, kad jį žmogaus ranka tenai numestų. Tai-gi atpastas briežiukas yra pasekmė tolymesnės priežasties. Dabar mes klausime: kodėl toji žmo-

gystė numetė tą briežiuką į šiaudus? ar ji tai par neatsargumą padarė, ar tyčioms? jei tyčioms, tai iš kokios priežasties ji tai padarė? O iš ko pakilo tą priežastis? Aišku, juog tokiems klausymams galo nerasime.

Tokiu budu viskas yra pasekmė arčiausios priežasties, o ši yra vėl pasekmė tolimesnės priežasties ir taip toliau. Kiekvienas dalykas išaiškintas tuomet, jeigu mes žinome jo priežastį. Geriau išaiškysime, jeigu atrasime priežastį tos priežasties, ir juo toliau suseksime eilę pasekmių ir priežasčių, juo labiau busime pakakti, juo geriau bus išaiškintas dalykas.

Jei koks daiktas yra priežastis kokios nors ypatingos pasekmės, tuomet mes vadiname tą pasekmę *ypatybe*, o kaikuomet *pajiega* daikto. Taip sako: svogunų kvapas yra jų ypatybė, nės svogunai visuomet išduoda tą savotišką kvapą. Upės vanduo turi pajiegą sukti maluno ratą, nės jis yra priežastis sukimo rato. Nuo dingą gyvatė turi pajiegą užmušti žmogų, nės jos ikandimas yra priežastis žmogaus mirties. Todėl ypatybės ir pajegos yra tuos pasekmes, kurių priežastis paeina nuo daiktų.

Daugybė daiktų, kuriuos mums pajautimai parodo, kaip va triobos, ratai, mašinos, vadinasi *pramanytais* daiktais, nės jie pagaminti žmogaus gabumu, paprastai vadina juos padirbtais žmogaus ranką. Bet kur-kas didesnė daugybė daiktų nė kuo nė-priguli nuo žmogaus rankos ir jie būtų tokie pat, kokie jie yra, jeigu ir visai žmonių nebūtų. Štai debesiai, saulė, mėnuo su žvaigždėmis, jūrės, kalnai ir pakalnės visos žolės ir gyvuliai. Tokius daiktus vadina *gamtiskais* daiktais, o visus juos kupetoje vienų žodžių — *gamta* arba *prigimimas*.

Nors tokį skirtumą tarp gamtos ir pramanyto, tarp gamtiškų ir pramanytų daiktų lengva atrasti, vienok neturime užmiršti, juog viską mės iš gamtos imame. Visi tie žmogaus padirbti daiktai yra tie patys gamtiški daiktai, kuriuos žmogaus ranka tikai perkeitė, sudėjo ar išardė. Žmogus-gi pats nieko negali suverti, ko dar kokiame nors pavidale nėra buvę.

Todėl pramanytais daiktais reikia vadinti dalį gamtiškųjų daiktų, kuriuos žmogus koku nors budu perdirbo. Jei mes dirbame skrynute, tai mes tikai sutaisme lentas ir sukalame jas vynimis, patsai-gi medis, pati vinių gelžis yra gamtiški daiktai. Drabužius dirba iš gamtiškų daiktų, kaip tai linų, vilnų ar šilko. ir patys žmonės, kurie tuos daiktus dirba, teipo-gi yra gamtiški daiktai.

Dailydės, murininkai, kurpiai ir visi kiti amatninkai turi tiek daug pažinti ypatybes ir pajiegas tų gamtiškų daiktų ir eilę priežasčių ir pasekmių gamtoje kad galėtų, pasiremdami ant savo žinių, sutaikyti ir perkeisti tuos gamtiškus daiktus žmonėms ant naudos.

Dailydė negalėtų padirbti stalo, jeigu jis neturėtų nėkoko supratimo apie ypatybes ir pajėgas medžio. Kalvis nenukaltų pasagos, jeigu jis nežinotų ypatybės šaltos ir užkaitintos gelžies. Teip-gi plytninkas turi pažinti daugybę molio ypatybių, kad galėtų geras plytas padirbti.

Todėl kiekvienas amatas reikalauja nekurio pažinimo gamtiškų priežasčių ir pasekmių ir išstobulinimas amato tuomet tegali įvykti, kuomet mes pažįsime vis daugiau ir daugiau ypatybių ir pajėgų gamtiškų daiktų ir atrasime, kaip tas ypatybes ir pajėgas ir ryšį tarp priežasties ir pasekmės galima už vis prasciau ir greičiau apversti sau ir kitiems ant naudos.

Tarp gamtiškųjų daiktų yra daugybė tokių, kuriuos mes galime sunaudoti. Bet prieš galingiausius daiktus gamtoje mes tartum be rankų. Saulė užteka ir nusileidžia; mėnuo ir žvaigždės kruta padangėse; mainosi gražus oras ir viesula, šaltis ir karštis; nesuskaitomos žolės ir gyvuoliai atsiranda ir pranyksta, o mes neturime nė mažiausios įtekmės ant tų didžiųjų gamtos apsisireiškimų. Čia viesula viską naikina, tenai žemės drebėjims visus miestus sugriaua; čia geri metalai, visko lyg sočiai, o tenai viskas išdžiūvo, žmonės badu miršta. Visuose šituose atsitikimuose žmogus nieko negali padaryti ir pakolaik jis neapšviestas, patolaik bus žaislų gamtos spėkų.

Žmonės pradėję atidžiai prisžiūrėti gamtos apsisireiškimams, pirmučiausiai pastebėjo, juog tuli apsisireiškimai atsikartoja vienodoje eilėje ir tulos priežastys turi visuomet tas pačias pasekmes. Saulė užteka visuomet viename dangaus krašte, nusileidžia kitame; mėnesio atmainos eina visuomet toje pat eilėje, teip-gi ir metų dalys; vanduo teka visuomet į pakalnę; ugnis visuomet karšta; žolės išdygsta iš sėklų ir užaugusios duoda naujas sėklas, iš kurių vėl išdygsta tokios pat žolės; gyvuoliai gema, auga, pasėsta ir miršta, ir šimtmetis po šimtmečio viskas teip pat atsikartoja. Todėl žmogus pamaži turėjo pripažinti tvarką gamtoje, turėjo pripažinti nepaliaujančią ryšį tarp priežasties ir pasekmės. Tokius daiktus, kurių priežastis buvo žinoma, laikė už išaiškintus, o tokie, kurių priežasties nežinojo, kurių negalėjo išaiškinti, sakė išnetyčių arba stebuklingai atsiradę.

Vienok juo geriau žmonės pradėjo prisžiūrėti gamtai, juo daugiau pradėjo rasti tvarkos ir buvusi „netvarka“ pasirodė kaip sunkiai ištebiama tvarka. Šiandien nėra nė vieno apšviesto, kurs tikėtų, juog kas nors pasidaro iš netyčių, juog yra tokių apsisireiškimų, kurie neturėtų savo priežasties. Jei mes sakome, juog kas nors pasidaro netyčia, tai mes tuomi pasakome, juog nežinome priežasties, kodėl tai įvyksta, bet tai nereiškia, kad priežasties visai

nėra. Šitai ore bausis vėjas, lietus lyja; medžių šakos didei siubuoja. Gali būti, juog nors žmogus prisiglaudė nuo lietaus po vienu iš tų medžių; gali stipriau vėjas pustelėti, gali nulušti medžio šaka ir krisdama smagiai žmogų užgauti. Jei teip atsitiktų, tas žmogus sakytų, jis netyčia atsistojęs po medžiu, netyčia nulužusi šaka ir jį užgavusi. Vienok tokiame atsitikime nėra nėkokia „netyčia“. Vėjas yra pasekmė priežasčių, kurios gal už šimto mylių krutina orą. Šakų lingavimas yra pasekmė krutėjimo oro arba pasekmė vėjo; jei šaka nulužo, tai nurodo, juog šakos spėka buvo silpnė už vėjo spėką. Žmogus išėjo dėl kokios nors priežasties iš namų, o lietus buvo priežastis, dėl kurios jis įsėjojo pastogės. Tokiu budu mes randame visą eilę priežasčių ir pasekmių. Bet jei mes dar menkai teišmanome ir negalime ar nemokame susekti visos tos eilės priežasčių ir pasekmių, tuomet sakysime, juog šaka „netyčia“ užgavo žmogų.

Nuolat ir atidžiai prižiūrėdami ir patyrę, juog koks nors dalykas esti visuomet priežastis to paties apsisireiškimui, arba juog tuli apsisireiškimai atsikartoja tokioje pat eilėje, mes tokią tvarką vadiname *gamtos tiesa*. Šitai bus gamtos tiesa, juog kiekvienas neparemtas daikts krinta žemyn, nės mes nuolat matome, juog teip visuomet atsitinka. Mes galime viską pavadinti gamtos tiesomis, ką žinome apie pajėgas ir ypatybes gamtiškų daiktų ir apie gamtos tvarką: vienok nereikia užmiršti, juog gamtos tiesos nėra priežasties gamtos tvarkos; gamtos tiesomis mes išreiškiame tik tai, ką pažinome apie gamtos tvarką.

Iš šitos pusės gamtos tiesas galime sulyginti su žmonių tiesomis. Sakysime yra tiesos kas link vagių; vienok tokios tiesos nėra priežasties, kodėl žmonės ne vagia. Tiesa tiktai pasako, kas bus su tokiu žmogum, kurs apsigė; priežastis-gi, kodėl žmogus nevagia, yra ne pati tiesa, bet (neturint geresnių išaiškinimų) baimė pasekmių, kokias turėtų jo pasielgimas. Žmonių tiesos sako mums, ką visuomenė tulose sąlygose darytų, gamtos-gi tiesos nurodo, ką darytų gamtiški daiktai tulose sąlygose.

Vienok nereikia užmiršti nė skirtumo tarp žmonių ir gamtos tiesų. Žmonių tiesos prisako žmonėms, turintiems savo norą; jei žmogus panorės, gali peržengti tiesas, vienok tiesos pasiliko tiesomis. Gamtos-gi tiesos ne prisakymai, bet išreiškimas tulos neperkeičiamos tvarkos gamtos apsisireiškimuose, ir jie patolaik bus tiesomis, pakolaik jie išreikš tokią tvarką. Apie peržengimą gamtos tiesų negali būti nė kalbos. Jei mes pastebėtume toki peržengimą tai pastebėtume, juog neganėtinai ištyrėme gamtos tvarką ir juog tiesą prie tulų sąlygų

neteisinga. Tikra gamtos tiesa neleidžia nėkokių išskyrimų.

Žmonių tiesos už žmonijos sienų neturi nėkokios vertės, gamtos-gi tiesos yra išreiškimas visuotinio bėgio gamtos apsireiškimų ir pati žmonija turi lenktis prieš juos, nės ji yra tiktaai menkutė dalelė visos gamtos.

Jei nieko neatsitinka išnetyčių, bet viskas gamtoje seka paskirtą tvarką, ir jei gamtos tiesos aiškiai ir trumpai iš reiškia viską, ką mes galėjome patirti apie tą gamtos tvarką, tai mums labai svarbų žinoti kuodaugiausiai tokių gamtos tiesų, kad pagal juos galėtume elgtis.

Kiekvienas, kur pamėgintų pagyventi šalyje, kurios tiesų jis nežino, greitai turėtų iškentėti visokius nesmagumus.

Teip-pat kiekvienas, kurs pamėgintų gyventi ant musų žemės, nieko nežiurėdamas gamtos tiesų, gyventų neilgai ir visas jo gyvenimas būtų nelaimingas. Gamtos tiesos nelaukia nė sudo, nė apkaltinimo, netėmyjai tiesos — ir tuojaus nukentėsi. Niekas negalėtų nė valandos išgyventi, jei netėmytų nors ir nekurių gamtos tiesų, ir tukstančiai tarp musų miršta kasdien arba nelaimėje gyvena todėl, juog žmonės dar negana stengėsi apsipažinti su gamtos tiesomis.

Mes jau augščiau matėme, juog kiekvienas amatas reikalauja pažinimo ypatybių tų gamtiškų daiktų, kuriuos mes norime suvartoti. Jei mes ant galingiausiųjų gamtiškų daiktų ir ant visuotinio bėgio nuo priežasties ant pasekmės neturėtume nėkokios įtekmės, tai vis-gi, žinodami daiktų ypatybes ir pajėgas ir visuotinį bėgį apsireiškimų, mes galime išvengti, kas mums galėtų kenkti ir suvartoti, kas gali būti naudinga.

Teip, nors žmogus negali permainyti metų dalių ir žolės, augimo, vienok, žinodamas tvarką šituose dalykuose, žinos kuomet sėti, ir kuomet pauti. Žmogus negali pakelti vėjo, bet vėjui pučiant jis, žinodamas vėjo pajėga, gali pasinaudoti iš jo, leisdamas jam maluno girtas sukti. Žmogus negali sulaukyti žaibo, bet gali padaryti nepragaistingu, jei jis žino žaibo ypatybes.

Negalima pravesti sienos tarp paprastų žinių ir moksliskų. Kiekviena teisinga žinia yra mokslas ir kiekvienas teisingas patyrimas yra moksliskas patyrimas.

Tėmyjimas ir bandymas, kurie mokslą ant kojų pastatė, kiekvienam žmogui iš paprasto gyvenimo gerai žinomi, tiktaai tiek, juog moksliskas tėmyjimas bandymas tobulesnis už paprastąjį.

Nepripratęs žmogus, kaip atseina tėmyti ir prisiziurinėti, butinai ar praleis ką nors gana svarbų, ar pridės, ko visai nebuvo, bet kas pagal jį turėjo atsitiikti. Jonas tvirtina, buk

Petras jam iš kišenės ką pavogęs, o tuotarpu pasirodo, juog Jonas matė Petrą netoli nuo savęs bestovint, kuomet jis pajuto savo kišenėje svetimą ranką, o tą ranką buvo ne Petro, bet Stepo, kurio Jonas visai nematė. Žinoma ne toks turi buti moksliskas tėmyjimas; jis turi but tikras, teisingas, tobulas.

Bandydami, mes tėmyjame, kas bus, jei mes gamtiškus daiktus tyčia sujungsiame, perskirsime arba kokiū nors budu perkeisime sąlygas, prie kurių juos randame. Moksliskai bandyti ženklina tėmyti prie sutvertų, vienok mums labai gerai žinomų sąlygų. Juog vanduo kartais sušala, — yra paprastas tėmyjimas. Šis tėmyjimas bus moksliskas, jei mes patirsime, prie kokių sąlygų vanduo pavirsta į ledą. Paprastas bandymas rodo mums, juog medis vandenyje plaukia; moksliskas-gi bandymas parodo, juog tas vanduo, kurį išstumia panerta dalis medžio sveria tiek pat, kiek sveria visas medis.

Moksliskas patyrimas skiriasi nuo paprastojo teip-pat kaip ir moksliskas bandymas nuo paprastojo. Gamtos tiesos yra tokie moksliski patyrimai, kurie remiasi ant nesuskaitomos daugybės teisingų, tobulų tėmyjimų ir bandymų. Paprasta žinia, įeigu ji kaskartą darosi teisingesnė, tobulesnė, lieka moksliska žinia, o iš moksliskų žinių susideda mokslas. Todėl paprasta žinia yra kelias prie mokslo; mes turime tą žinių stropiais tėmyjimais ir bandymų tobulinti, o savo patyrimus aiškiai išreikšti teisingomis gamtos tiesomis. Tuomet mes galėsime, pasiremdami ant tų patyrimų teisingai suprasti ir išaiškinti gamtos apsireiškimus ir persitikrėsiame, juog gamtoje nėra baidyklių, nėra vaidinimų, juog viskas turi savo priežastį.

P. A.

Atsakymai.

Senapiliečiui. Džiaugtis mums iš tos naujienos da peranksti. Pertaisėme, tinka.

Sakalui Padanglių. Kodėl tasai laikraštis nepatalpino jusų nusištų žinių Ukininkas nežino.

Bronislovui iš Varšavos. Eilės netinka, Juokas gal sunaudosime toliaus.

Piningas ir laiškų į Ukininko (ir Varpo) redakciją siunčiant, reikia šitoksai adresas padėti:

Herrn J. Lapinas, Tilsit (Ostpreussen).

Tur inys.

Maskolių valdžia ir žmonės. — Kregždėle. — Apsakinėjimai apie žemę, vandinį ir orą (Užbaiga). — Korespondencijos: Vilniaus; Veiveriai; Suvalku gub.; Prienai; Vilniaus; Johannesburg'o; Kaunas; Valkininkas; Liepojus; Palanga; Kalvarija; Petrapilė; Starpolė; Pakuonis; Prienai; Naujoji Žaganė; Senapilė. Visokios žinios. — Gamta ir mokslas. — Atsakymai.